

ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ И ГЛОБАЛИЗИРАЩИЯТ СЕ СВЯТ В ГЛЕДНАТА ТОЧКА НА ОТДЕЛНИЯ ЧОВЕК*

Богдан Богданов

Колеги, аз няма да говоря толкова много тази вечер за Европейския съюз, както и за Европа, по-скоро ще коментирам една тема, която не е лесна за представяне – тя е: до какво води нашето обичайно говорене за тези неща. Като казвам обичайно говорене, имам предвид и всекидневните изказвания по въпроса, а също и научните, които по структура не се отличават от всекидневните. Какво имам предвид като казвам “обикновените изказвания по въпроса”?

Ще използвам пример, за да ме разберете бързо. Казваме: “България от 1 януари тази година вече е член на Европейския съюз”. От което следват наши изказвания, на които подлогът е “ние”: имаме България, от една страна, и, от друга страна, “ние българите”, които се смятаме, че влизаме в Европейския съюз. Този вид изказване е характерно, както за всекидневното говорене, така също и за обективистичното научно изказване за нещата. България сякаш е един определен предмет, “ние” е съвсем ясен субект, “ние” това сме всички ние, които сме българи, независимо от различните начини, по които чувстваме българската си принадлежност. Аз искам да коментирам това всекидневно и едновременно научно говорене за нещата, което бързо-бързо произвежда определени обекти и ги превръща в субекти на изречение. Такъв субект е Европейският съюз, такъв субект е Европа, България. Такъв субект може да бъде една партия, всяко нещо, за което ние говорим го превръщаме, от една страна, в ясен обект, но в същото време го правим и субект на изказвания. Голяма част от тези изказвания със субект са разни активни неща, например: “Москва реши да направи това и онова, Париж и отговори, Европейският съюз има такова и такова поведение, Америка прави това и онова...”. Искам да се вмъкна и да направя един вид критика на този начин на говорене, който е силно подвеждащ. И понеже говоря пред университетска аудитория, именно в хода на слушането на лекции трябва по някакъв начин да си задавате въпроса: тези субекти, които вършат някакви неща, в какъв смисъл са субекти.

Най-честият случай в момента е България. България, която прави нещо, или не прави нещо; България на която й се случва нещо. “България е положила усилия” - в случая имаме субект и този субект чрез своите представители, разбира се, е госпожа Кунева - нашият комисар, който представя интересите на България. Когато кажем, че България е направила нещо, бързо можем да си представим г-жа Кунева, която застъпва именно това действие. Това говорене е силно подвеждащо. То е подвеждащо първо по линията на бързо образуван обект, който на всички изглежда ясен. Напълно ясно ни е какво е България. Не бихме искали сега да усложняваме въпроса в какво се изразява България. Ние знаме какво е България. В България сме - ясен обект, и в същото време - бърз и много ясен субект тогава, когато се образуват изречения за България, независимо дали това изречение е с активно действие “България е свършила нещо”, или, напротив, е в пасивна позиция, “на България и се е случило нещо”. Влизането в Европейския съюз случило ли ни се е или е действие. То е и

* Текстът е свален от оригиналния запис на лекцията, представената от проф. Богдан Богданов на 17 януари 2007 г. пред студенти и преподаватели на Нов български университет.

действие, и случване: резултат на усилията на много правителства и, друга страна - много ясен резултат на усилията на представителите на Европейския съюз, които смятат разширяването на Европейския съюз за нещо крайно положително.

Какво казваме с тези изречения и за какво става дума. Обръщам се към най-лесния предмет който и е най-бърз субект – България. А този субект ние го казваме много често в 1 лице, мн.ч. – “ние българите”. Кажем ли България, разбираме “ние българите”. В момента, в който започнем да разлагаме този субект обаче сме изправени пред голяма трудност. България е нашата страна. България е една определена територия с добре маркирани граници. България в посоката “страна и място” е една природа която познаваме, макар че не искаме да я набъркваме тогава, когато говорим за Европейския съюз. Нашите планини, реки, предпочитаме да кажем, че са замърсени, макар че те са в голямата си степен чисти. Коя природа, как планината се отнася към равнината, по какъв начин България е различна от Гърция, затова защото в Гърция има друг релеф - не искаме да мислим за тези неща. Ние сме в нашата страна, обичаме я, познаваме я по някакъв начин - всеки - различни страни на тази страна, територия. Но тази територия не е само природна - в нея има изградени места, неща, градове, малки села, има някаква предметна форма, която представлява българското.

Второто нещо, което е България, това е държавата. Държава, знаете много добре, означава набор от институции. Кои, колко институции са представителни за държавата? Естествено - демократична управа, парламент и пр. и пр., можем да ги изброяваме. По-нататък общността, която създава големи трудности. Какво значи “ние”? “Ние” като граждани на България, които са създали някакви закони и ползват тези закони. Или населението, което се движи в България. По-нататък, “ние” като всеки отделен човек и българин, или “ние”, като някакво ”всички”, като общност. Очевидно, че общност и набор от хора не е едно и също нещо. Тук, когато говорим в една такава аудитория – да, “ние” всички сме с подобно образование. Като казвам “ние”, имам предвид и вас, вие го получавате това образование, става въпрос за социолози, за антрополози и политолози, които говорят по тази тема. Та общност - ясна дума. Какво представлява общността и в какво е дадена? Дадена е в институции, дадена е в лидери и герои, които представят тази общност. Затова и лидерите, които представят общността, се тикат да бъдат герои. Знаете за такива лидери. Общността не може да бъде наблюдавана цялата дори когато е непосредствена общност и се събира някъде. В повечето случаи тя е пръсната и става въпрос за виртуални общности, които само от време навреме се събират, както българският народ се събира по особен начин да гласува и да излъчи своите политици на едно или на друго гласуване. Така или иначе е събран, но иначе е пръснат, а това което се вижда са лидерите. Следователно “ние” е едно много сложно отношение между лидери и общност, и то много общности, които са ту една, ту друга, ту непосредствена, ту пряка, ту виртуална. Мъчна работа. Всекидневният език, пък и научното говорене съкращава всички тези питания с прости “ние”, които са натъпкани с емоция. Когато кажем: “Ние привържениците на Левски”, имаме предвид нещо съвсем ясно. Феновете на Левски, които са готови да се сбият на улицата с феновете на друг отбор, следователно това “ние” е дадено в емоции, нагласи и в някакви общи преживявания. Но, вижте колко е лесно, когато се говори във вестника, когато

се говори в час обективистично, или когато ние си говорим всекидневно, това “ние” събира всички тези неща.

Но какво е България, какво е Европа, какво е Европейският съюз и какво е така нареченият свят, който в момента се глобализира, както знаем много добре. Трябва да има някакво понятие, което да представи всички тези особени човешки цялости, които човешки цялости мърдат. За това защото България е една цялост, която мърда, само че не бихме могли да говорим научно и разбираемо с такива метафори от типа на “мърда”. Можем да кажем “подвижна е”, това ще бъде по-ясно. Каква общност? Каква система? Едно от нещата, които липсват в политологичното говорене е понятието “отворена система”. Значи всички тези неща, за които говорим, представляват отворени системи. България е една отворена система. Европейският съюз, колкото и да се опитват сега да го затворят с определени институции, е също отворена система. Още по-отворена система е глобализиращият се свят. И ето тук вече трябва да се появи и гледната точка на отделния човек. Като въвеждаме понятието “система”, отварям скоба, говоря ви по особен начин за въпроси, които всъщност вие ги чувате постоянно и ги познавате. Особено във вашите курсове по европейска интеграция вие знаете много неща, що се отнася за европейските институции. Но лошото на всекидневното и на научното говорене е, че то бързо-бързо превръща нещата в ясни обекти и ги пуска в ясни субектни отношения.

Хайде да оставим Европейския съюз. Аз имам един любим пример, който е близък на всички, искам да говоря топло. Знаете много добре, че ние провеждаме разговори на темата “Свобода” и на темата “Любов”. Когато говорим за любовта, ние не се занимаваме с това във всекидневните разговори, особено в любовна разпра с този, с когото имаме любовни отношения, да се питаме какво е любовта и да я определяме. Ние просто знаем какво е любовта. Ако някой в момента ни каже, когато започне любовната разпра: “Я спрете и кажете какво е любовта”. Ще видите какъв ужас ще настане. Първо разговорът няма да може да продължи, затова защото единият смята едно, а другият друго. И най-честият пример в разговорите опира до това. Любовта - сексуалният акт ли е? Не, ни най-малко, но е и това, и какво друго е: някаква заедност, това което наричаме обич, ама и приятелство има вътре, много хубаво е любов между двама души, които са и приятели, е, ако могат да бъдат приятели – чудесно, ако не могат, тогава любовните отношения ще бъдат по-скоро неприятелски, но напрегнати. Любовта не се определя, когато се говори за нея. А субектите и тя като обект, и като предмет ни се явява ясна, паралелно същото представлява и Европейският съюз и Европа.

Когато говорим за Европейския съюз ние знаем много отделни неща за него, обаче нямаме организиращо понятие, което да ни каже какво нещо е Европейският съюз, преди да познаваме неговите институции. И затова тръгваме по линията на емоцията. Европейският съюз е опасен и излишен, той ще ни навреди, моментално можем да намерим примери за навреждане. Например: в момента поради акцизите на бензина, които се въвеждат по системата на Европейския съюз, поскъпнаха такситата. Давам пример за това и преставам да говоря за Европейския съюз, оставам в емоцията: Европейският съюз е вреден. Той е вреден за самия мен, плащам по-високо за такси - ето казват ми управляващите, че нямало да има повишение на цените, но аз ги виждам, идва това повишение, спирам до тук и оставам с пълно уважение към негативната си емоция, която по други причини може да се поддържа. Мразя Европейския съюз. Смятам, че това е нещо излишно и глупаво, което в момента

става, и започвам да се занимавам с друго нещо по такъв емоционален начин. Не се питам обаче какво е Европейският съюз. Една отворена система.

България е една отворена система, в която участват отделните хора, за да постигнат чрез това свое участие нещо. Това е тази странна гледна точка, казвам особена, социологическа, херменевтична гледна точка, която въвеждам, за да можем да повишим степента на разбиране - какво става с нас сега, влизайки в Европейския съюз. Разбираща социология, която обяснява, така да се каже какъв е този предмет, който се обсъжда. И така – една отворена система. Какво значи отворена система? Тя може, разбира се, да се дефинира със строги дефиниции. Аз няма да направя това, ще го направя със строги примери, затова защото сега говоря в стила на разбиращата социология, която иска да създаде контакт в момента, в тази аудитория. Ако аз се изказвам на друго място и нямам такава аудитория няма да проведя това, което ви казвам, по този начин. И така - отворена система. Връщаме се към България, защото България е по-добрият пример. Отворена е тази система, чиито елементи така, както ги разбираме като елементи, са елементи и на други системи. Пример - българският фолклор. Само български ли е? Да, разбира се, ние можем да му дадем българска конотация и предикат, но голяма част от българския фолклор е същият в съседните страни. Следователно представата, която развиват някои говорения: “България е една много голяма кутия, в която вътре са всички български неща” - това е невярно. Защото голяма част от най-съкровения български неща не са само български. Те влизат и в системи – съседни страни. Турция – фолклор, подобен по граници, къщи много подобни, отношения много подобни - веднъж поради османското робство, а втори път поради участието на нещата, които разглеждаме, в големи отворени системи. Примерите са безкрайни. Можем да говорим следователно за отворена система, която се нарича “балканска култура”, напълно можем. Можем да говорим за отворена система, която се нарича “Източна Европа” и която влиза в старото съветско пространство, в което има толкова еднакви неща. Ами този сив пейзаж на малките български градове, които се силят да бъдат градове, пък са села и са построили някакви дву-триетажни къщи, по беден социалистически тертип, дошъл от Съветския съюз, който Съветски съюз ги е взел от Германия. Те български ли са? Разбира се, условно казано са български, затова защото са в България, обаче участват и в други системи. Отворената система е система, която се преплита с други отворени системи.

Връщам се към човешкото същество. Човешкото същество в този план на мислене - какво е отделното човешко същество? Аз съм обявил в темата “гледната точка на отделния човек”. Като казвам отделен човек разбирам, отделният среден човек, който е във всеки от нас. Във всеки от нас има един голям коефициент от един и същ отделен човек. Като казвам голям коефициент казвам “много неща, които са еднакви помежду ни”. Ние днес сме склонни, понеже сме в съвременността, да мислим за различията, трепетно се отнасяме към различията, силно държим към това да бъдем индивидуалности. Повечето от нас са наистина изразени индивидуалности, други може би ще се изразят, но така или иначе тези индивидуалности, живеят с напълно еднакви неща, които еднакви неща се чувстват. Например в една среда хората, които - ето както вие сте натъпкани, по някакъв начин спазват един стандарт на разстояние от другия човек. Тези, които са седнали, са на по-голямо разстояние, а тези които са прави са натъпкани, обаче това натъпкване не идва от можещото да стане в друга среда, където хората се скупчват съвсем естествено. В Арабския свят се скупчват много повече, отколкото в нашия източноевропейски свят. Мога да

изброя много такива неща, които за съжаление не са никак малко, които ни определят - говоря за средния човек. Този среден, отделен човек какво представлява? Сбор от няколко системи. Най-солидната система, системата на нашето тяло, физиологичната система, доста затворена и доста добре определена във времето, която обаче е пак отворена, затова защото, знаете много добре, че за да живеем, за да пребъдем във времето, колкото може повече, ние се храним и изхвърляме. Това хранене и изхвърляне е признак на това, че ние, въпреки че сме по-затворена система, отколкото е България и Европейският съюз, сме все пак една отворена система. Моделът на отделния човек - една доста затворена система, върху която са насложени голям брой други отворени, много голям брой отворени системи. Едни с по-голям, други с по-малък брой, но така или иначе всеки отделен човек е една много особена, трудна за написване формула от различни участия в отворени системи, които той възприема, и една, която носи всички отворени системи. Това е доста затворената система на нашето тяло. И така, какво прави отделният човек. Е, във всички епохи, не само в съвременността, той търси предикати, за да стане сложно същество. Участва. Тези участия се трупат едно върху друго, за да може да се получи тази личност, която е хем определена, хем подвижна, движеща се и постоянно ставаща. Както отделният човек, така и отворената система в България, която също има един носител страната, земята, по-нестабилни, историята, другите неща, които са се случили тук и за които се грижим да ги свържем със страната. Но така или иначе всяка отворена система участва в други системи и същевременно като участва в други системи се променя, променяйки се има две грижи: хем да се променя, хем в същото време да остава същата и да се разпознава. Знаете много добре, че в нашия живот ние имаме близки и по-далечни хора. Нали така? Не мога да си представя, че има някой, който да има само еднакво неблизки хора. Всички имаме по-близки хора. Имаме едни най-близки хора, които са съвсем до нас и ни допират. И ни допират толкова много, че в един период от време трябва да се сливаме с тях, в резултат на което се пораждат други човешки същества. В момента, в който две същества са силно допрени едно в друго - сексуалният акт, когато той е много наред, този сексуален акт, ние сме като две в едно, за малко. Някои за двацет минути, други за десет, но като две в едно. След това се разделяме, ражда се друго човешко същество, което тръгва по света, отделя се от нас, дразним се. Но така или иначе по-малки или по-големи общности, в които ние участваме и от които получаваме предикати. Всеки получава предикат от мястото в което е роден, от семейството, от което е, от хората, с които е свързан. Тези предикати се трупат в тази дълга формула, която представлява отделният човек.

Виждате до какво приближаваме: всяка страна е една отворена система. Тази отворена система обаче може по политически причини или по някакви други причини да се затваря повече, отколкото би било ефективно. Социалистическото време беше време на един безумен опит отворената система да се затвори. Тя беше затворена, достигна се до ентропия, до разпадане на самата социалистическа система и започна голямото отваряне. Което отваряне в очите на мнозина е хаос и нещо изключително отрицателно. Има такава гледна точка и тя може да се доказва с примери. Отворената система трябва да бъде в равновесие между отвореност и черти на затвореност. Не може да има такава отворена система, която е напълно отворена. И затова, да имаме политическа система, държава, институции, и други неща означава да имаме мотор за достатъчно затваряне на системата. И така, сега в най-новата история на краха

на тоталитарната система, т.е. на прекалената затвореност, ние влизаме в една епоха на отваряне, което отваряне ни се струва ползотворно и ефективно.

Хайде да махна сега гледната точка отворен/затворен. Да използвам една друга, по-приемлива гледна точка, която наричаме свобода и която разбираме. Всеки човек е свободна личност. Това, разбира се, е по-скоро желано нещо, отколкото напълно реализирано. Но така или иначе ние сме личности в степента, в която сме свободни. Започвам своя превод, затова защото по този начин, по който говоря, колеги, т.е. разбиращо аз не трябва да оставам вътре в термините които пускам и да ги превръщам в етикети така, както много често прави обективистичната наука. Казва Европа и етиkira, толкоз. Това е едно хубаво нещо, Европейският съюз е едно хубаво нещо, да не говорим за свободата. Свободата е напълно хубаво нещо. Да, но ние не се питаме свободата от какво се носи и кое е основанието за свободата. Голямото основание за свободата това е подвижността, реалната подвижност на всяко човешко същество. Искаш да го спреш. Е, можеш да го затвориш, да го осъдиш и да му кажеш: "ще се движиш вътре в затвора". Но отделното човешко същество е подвижно, това е първата форма на свободата – реалната подвижност. След събитията в 1989 година тази реална подвижност нарасна. Всеки има възможност да се движи. Едни повече, други по-малко. В зависимост от характера им, но и в зависимост от материалното им състояние. Едни могат да се движат, други не се движат. В момента ние казваме: "Влизаме в Европейския съюз, който ни гарантира такива и такива свободи за движение". Голяма част от тези свободи няма да се ползват. За едни - защото нямат средства, за другите - просто не желаят да се движат. Тази подвижност не е нещо задължително. Тя е постулат. В този смисъл човешкото същество никога не може да бъде напълно абсорбирано в системата, в която е.

Обърнете внимание на този странен възглед, който ви казвам! Ние сме в НБУ, който е в България. Това е едно твърдение, което е повърхностно. Първо, защото НБУ не е изцяло и напълно в България, колкото и българските институции понякога да го тормозят. И затова ние гледаме да се справим с този тормоз. НБУ е пространство в България, в което пространство в България той е във висока степен сам по себе си. Никой българин не може да бъде изцяло и напълно в България. Затова защото всеки българин е българин по един предикат, а по други предикати е друго нещо. Ако започнете да изброявате предикатите си, какви сте: има някои предикати, които ви занимават много повече от това, че сте българи. Например занимава ви това, че сте мъже или жени. Че сте млади мъже или млади жени. Или, че участвате в еди-каква си асоциация, докато друг участва в друга асоциация. По-голямата част от деня си вие се занимавате с други предикати. Не с този едър предикат наречен "българин". Той е важен, играе голяма роля, но така или иначе България не е кутия, в която вие сте вътре. Вярно е че може да изпитвате такова чувство и да кажете: "А, не искам да стоя в тази загубена страна, ще отида да уча в Америка". Можете - ето зелени карти, ето Еразмус програмата за Европа, американски програми, други, Англия привлече толкова българи, има вече малки колонии от българи в САЩ. Те си мислят, че са в САЩ. Те са в САЩ в едно отношение, в друго живеят в един особен, свой свят, който свят е потенция за пораждање на някакъв друг свят. Поради което някой в една страна, може да направи асоциация с други хора и, ако е много смел да обърне цялото и развитие. Човешкото същество не може да бъде спряно. То се движи. Това е първата подвижност – реалната подвижност.

Втората подвижност, третата ще бъде напълно съвременна, но втората не е съвременна. Втората подвижност е идеалната подвижност на човешкото същество, която е равна на неговата идеална свобода. В миналото сякаш хората не са могли да избират своите идеи и възгледи, своите ценности. Били са свързани в общност и общността им е сервирала какви да бъдат. Вярно е в традиционното общество, тоталитарното общество беше един опит за традиционно общество в съвременността, който пропадна. Традиционното общество по някакъв начин налага възгледите на хората в зависимост от общността, в която са. Обаче старото традиционно общество, което аз познавам като антропология като преподавател по старогръцка култура, има една особена мъдрост. Тази мъдрост би била желана за много хора в съвременността, ако те биха могли да направят избора да живеят не днес, а в едно старо традиционно общество. Коя е тази мъдрост: денят и годината са разпределени така, че в един момент ти изпадаш в едни предикати заедно с друг, а в други моменти – в други предикати. Сега празнуваш един празник, след това втори, след това трети празник и ти така да се каже си разнообразно подвижно същество, но самата култура ти го е предписала. Не е така в съвременна България с разрушена традиционна култура и с движещи се във всички посоки атомизирани хора, които съвсем сами трябва да правят формулата на своята идентичност от предикати, които избират сами. Хубаво нещо е това, което предписва съвременният свят: съвременният човек е идеално свободен, той сам може да избере всичко.

Ето докъде се е достигнало в Американския сенат: сенатор мюсюлманин налага да се закълнава, в началото на своята мисия, върху Корана, а не върху Библията. Е, разбира се, има такива които протестират, обаче тази работа се налага. Върху Корана, не върху Библията, значи един вид свобода. Съвременният свят е свят на хора, които са свободни да определят своите възгледи. Това не значи, че те ги определят. Не, човешкото същество, което се тупа в гърдите затова, че желае свободата, постоянно никак не забелязва, особено съвременното човешко същество, как търси някой, на когото да се подчини, за да може той да му дава предикати. Ако се огледате във всекидневните отношения, ще видите едни такива особени конфигурации, като от мравки, на хора, които са закачени за други хора, които ги носят. Обаче, ако се приближа и кажа: “Абе ти защо си се качил на гърба на този юнак да те носи и се правиш на несвободен”, той ще ме набие. Това са нормални всекидневни отношения. Ние жертваме постоянно идеалната свобода да определяме сами възгледите си. Жертваме ги.

Третата форма на свобода, колеги, която е напълно съвременна - достъпът. Това е голямото завоевание на съвсем новото време. Това е и голямото завоевание и на Европейския съюз и, разбира се, на глобализацията се свят. Имаме достъпи. Демокрацията е достъп. Имаме достъп в политическата сфера, имаме достъп до какво ли не, имаме достъп до голям брой вещи, предмети, които можем да закупим или някой да ни ги подари. Имаме достъп в интернет, да влезем в каквато система поискаме и да черпим каквото искаме. И пак отново голямата разлика между хората. Едни ползват достъпа, други не го ползват. Българският пример е най-добър. Е, когато има избори, ползваме този политически достъп, нашият глас да определи по някакъв начин кой ще бъде управляващият. Не много хора ходят на избори, не само в България и в Европа е така. Много хора не ползват достъпа си. Чудесен пример е НБУ. Трябва да ви кажа, че НБУ може да излезе на състезание в международното пространство по

система от достъпи. Студентска маса, която точно като българската маса, в която влизам и аз самия, и аз съм такъв като вас, каквито сте и вие в НБУ. Не ползвам достъпите, които са ми позволени. Гледам да не стъпя в съд. Ако съседите ми вдигат всяка вечер голям шум, пренасям се от едната в другата стая и си затискам ушите, не ги давам под съд, не се обаждам в полицията. Вярно е, че съдът е много бавен и че полицията е често пъти много съмнителна, когато става въпрос за такива неща, както например глобите по пътищата. Знаем как са нещата. Правилно ли постъпвам? За себе си правилно, психологически много правилно. Печеля време, обаче социално - крайно неправилно, защото поддържам системата. В НБУ има достъпи, които абсолютно не се ползват от студентите. Университетът е виновен за това, че не е направил тези достъпи съвсем очевидни. Студентите са виновни за това, защото не се държат като граждани, а се държат като поданици. Въпреки приликата между НБУ и всички останали университети достъпите, които се ползват тук, са много повече, отколкото другаде.

Три вида свобода - реално движение, идеално движение свързано с избор и съвременни достъпи.

След като ви говорих, така с примери, какво представлява така наречената отворена система, сега вече можем да се обърнем към Европейския съюз. Към Европейския съюз, разгледан като много голяма и сложна система, трябва да подходим от две гледни точки. Първо, той представлява опит за затваряне, което затваряне е продуктивно и ефективно спрямо невероятно отворения свят. Европейският съюз е една отворена система, която се опитва да стане по-затворена, за да може да създаде това особено пространство на движение с ефектив. Но Европейският съюз е по-отворено пространство от националната държава, много по-отворено пространство от България, което ние трябва да уважаваме за това, защото в Европейския съюз броят на стандартите, които се ползват, първо е по-голям, второ стандартите са по-добри. И сега при тази неравнопоставеност, от една страна, добре изградени стандарти, а, от друга страна, мизерни стандарти, каквито имаме в нашата страна - ползата е огромна. Обаче тази система, наречена Европейски съюз, е в проблем спрямо друга такава отворена система, каквито са САЩ, които много по-бързо извършват определени неща, докато в Европейския съюз се развива една тежка бюрокрация в името на затварянето. Затова редица фактори и редица данни на Европейския съюз са смущаващи по отношение на силата на развитие, което показват други системи, да кажем националната система на САЩ или дори национална система като Япония, която е странно свързана със САЩ. Виждате – в момента в света има опити за затворено-отворени системи, които повишават ефективността на съвременното живеене в един вид конкуренция. Европейският съюз обаче не съвпада с Европа. Европа е една друга система, с която Европейският съюз съвпада само частично. Затова защото Европа трябва я да разгледаме като една сложна система на различни нива. Това са националните държави, това, от друга страна, е някаква култура. Култура в единствено число, обаче тя по-скоро е маса от национални култури, които имат някакви свързващи общи ценности.

Най-накрая, много често, когато се говори за Европейския съюз, се говори много гордо за т. нар. европейски ценности. Ще има да търсите много, за да намерите добро изложение по темата “ценности”. Като се казва “европейски ценности” се казват две, три неща, които обикновено не са добре свързани. Европейските ценности кои са? В какво се изразяват европейските ценности?

Много е трудно да се каже набързо. Европейска ценност е подвижността на отделния човек и многото форми на свободи, които му се осигуряват. Европейска ценност е светското рационално отношение към света и нещата. Европейска ценност е този свят на отделни неща, в който ние живеем и който свят фактически буди у нас най-различни пътища за движение. Значи не мога да ви ги изброя и никой не може да го направи добре, затова защото те трябва да бъдат свързани помежду си. Така или иначе свободата и правовата среда, в която се живее, е една солидна европейска ценност, която може да бъде така набързо формулирана пред вас.

Колеги, не искам да наруша разговорния, реторичния - употребих и тази дума - херменевтичен начин, по който говорим. Херменевтичен ще рече - свързан с разбирането на тези, които слушат. Така или иначе ние, всеки от нас, сме изправени пред множество от отворени системи, в които участваме. Това, което истински ни вълнува, е как да направим формулата на своята личност. Тази формула, която ще бъде работна, т.е. работеща. Тази формула, в която всичките ми принадлежности, така да се каже, ще влезнат по един некризисен начин. Затова защото аз мога да трупам различни предикати, но те да са криза. Аз имам много предикати, като "аз" в точния смисъл на думата: такъв съм, такъв съм и още - такъв съм. А как участвам в тези общности, в които принадлежа? Това участие дава ли ми съдържание? Моята лична история, която аз съм развил в живота си, тя каква страна е в моята собствена личност. Един от начините, колеги, да се предпазим от кризите, в които човешкото същество ще изпада все повече и повече при това грандиозно отваряне на света въпреки бариерата която вдига Европейският съюз пред глобализацията, това е образованието.

Да бъдеш образован по някакъв начин, означава да можеш да придобиеш тези качества, които ти позволяват да се движиш самостоятелно, но не просто напълно самостоятелно. Такива качества, които ще ти позволят да се сдружиш сега с тези хора, после с други, после с трети, за да постигнеш, да придобиеш това и това. Съвременен образован човек означава осъзнаващ подвижността на своето битие.

Подвижност означава толкова, колкото да бъдеш сам, толкова и да бъдеш с този, а не с онзи сега в това отношение. Мъчна работа. Затова и немного хора могат да го постигат. Затова са и всички работни фундаментализми, в които изпадаме, особено мъжките същества. Особено когато влязат във възрастта, вече в сериозната възраст. Какво ни помага да се преборим с тези движения? Е нещо, което заобичаваме силно, някаква теория, някакъв начин на мислене - един и същ много твърд, някаква принадлежност към група, някаква асоциация, някаква религия много често. Затова защото религията ни осигурява един съвсем отворен свят. Свят не само човешки, но и отвъден, обаче със символите си религията затваря по някакъв начин нашето съществуване и ни казва "ще извършиш тези, а не други движения".

Виждате, че въпросът за европейската общност, глобализация свят от гледната точка на отделния човек е свързана в тази разбираща схема, тази схема на обяснение с трудности. Да, трудностите, за тях винаги има разрешение. Разрешението е някакво временно затваряне, което ми се налага и аз го правя. Затруднен съм в живота си, ами защо не се събера с някой, който ще може да ме носи. Какво представлява бракът, който е толкова желан и в същото време под такъв голям въпрос. Намиране на един партньор, с който партньор ще направим разделение и той ще ме носи за едно, аз ще го нося за друго и след това една по-

голяма компания, която също ще има своята идеология, след това една партия в която ще влезем и която хем ще се грижи за нас, ще ни намира места, служби и други работи, а пък по-нататък ще видим дали ще останем вътре или ще отидем в друга партия. Виждате човешкото същество постоянно и в много отношения влиза в системи, които системи му служат и след това ги напуска.

Това, което може да ви бъде полезно от това мое говорене тази вечер, е казаното за отворената система. Този начин на мислене, така както го чувате, трудно може да се доведе до практика, затова защото сам представлява едно идеално нещо, една, така да се каже – свръхформула, която обяснява всичко. Така или иначе не се поддавайте на измамата, че предмети като България и като Европейския съюз приличат на останалите предмети с ясни очертания. Те са със силно неясни очертания и тази неяснота е начинът им, по който те добре служат на нашата свобода. Ако ние бяхме заобиколени от твърди предмети, щяхме да бъдем напълно и във всяко отношение несвободни. Силата ни е в изначалната свобода, която ни е дадена.